

Sota Euroopan rahasta

PEKKA MÄKELÄ

VTK, erikoistutkija

Valtion taloudellinen tutkimuslaitos

Bernard Connolly: *The Rotten Heart of Europe. The Dirty War for Europe's Money.* Faber and Faber, 1995 427 sivua.

Genesis

Yhä läheisempi liitto, *Ever Closer Union*, ECU, esiintyy jo Rooman sopimuksen (1957) johdantotekstissä. Mutta johtaako yhden rahan ECU-EMU, talous- ja rahaliitto, myös ystävyden, luottamuksen ja toveruuden tunteen ECUun Euroopan maiden kansalaisten kesken? Esiteltävän kirjan kirjoittaja yhtyy täysin siihen Bundesbankin taholta useissa yhteyksissä esitettyyn ajatukseen, että rahaliitto, jotta se pysyisi koossa häiriöiden sattuessa, edellyttää sellaista solidaarisuuden astetta, joka on ominaista vain kansakunnille. Ja Connollyn mukaan häiriöt pahenevat, kun valuttakurssien muodostama iskunvaimentaja poistuu.

Tämä on Connollyn kirjan painavin teema ja kysymys. Hän käyttää 400 tiheään painettua sivua EMSin ja ERMin historian kertomiseen

päivästä päivään, osaksi jopa tunnista tuntiin, osoittaakseen, että rahaliitto ei voi säilyä ilman poliittista liittoa ja että sellaista liittoa ei ole näköpiirissä. Euroopassa ei ole olemassa poliittista unionia, joka olisi niin kiinteä, että unioniehdot asetettaisiin kansallisten etujen yläpuolelle.

Connollylla tuntuu olevan nuoresta iästään huolimatta (syntynyt vuonna 1949) tietoa ja taju Euroopan kansojen historiasta. Hän tuli komission palvelukseen vuonna 1978, juuri kun Helmut Schmidt ja Valéry Giscard d'Estaing olivat pääsemässä sopimukseen ERMin synnyttämisestä, ja työskenteli läheisessä yhteistyössä Rudiger Dornbuschin ja Olivier Blanchardin kanssa. Vuonna 1986 Connolly siirtyi rahapolitiikan pariin komissiossa. Hän oli komissiossa EMS:in päällikkö (EMS = National and Community Monetary Policies Unit).

Kirjassa on parikymmentä sivua viitteitä. Onkin helppo uskoa Connollyn vakuutusta, että kirjassa ei ole mitään spesifisesti salaista aineistoa, kaikki on julkaistu tavalla tai toisella. Silti Connolly sai kirjan ilmestyttyä potkut komissiosta. Kirjan kaksi viimeistä lausetta ovat

kin: "Analyysi merkitsee eri mieltä olemista. Ja erimielisyyttä ei voida sietää." Connollyn erotaminen komissiosta kertoo paljon Euroopan yhteisön valtio-olemuksen erityislaadusta. On sanottu, että yhteisön perustuslaki Rooman sopimuksesta Maastrichtin sopimukseen muistuttaa Neuvostoliiton ja DDR:n perustuslakia eräässä suhteessa. Kyseisissä järjestelmissä valtiolla on selvä yhteiskunnallinen tehtävä ja päämäärä. Sen sijaan normaalin länsimaisen valtion perustuslaki määrittelee vain valtiollisen demokratian puitteet. Mitä kansa demokratiallaan haluaa säätää, se on toinen asia. Yhteisön tavoitteena on markkinatalous ja yhä tiiviimpi poliittinen liitto. Connolly tekikin poliittisen rikoksen vastustaessaan yhteisön poliittisia päämääriä.

Kirjan raha- ja valuuttakurssipolitiikkaa ja EMUa käsittelevät luvut pitävät sisällään terävää analyysiä, joka on hyödyllistä myös Suomen viime aikojen keskustelun kannalta. Connollyn mukaan lyhyet reaalkorot ovat tärkein talouskehitykseen vaikuttava korko. Pitkien korkojen ylikorostaminen on tyypillistä EMU- (tai tuolloin vielä ERM-) propagandaa. Bundesbankin päätöksenteko on diskretionaarista ja umpipoliittista, poliittisten palvelujen tekemistä valitsijoille. Bundesbank on vastustanut eksplisiittisen tavoitteen asettamista keskuspankille ja siihen liittyvää avointa poliittista vastuuta, jollainen kehitys on tapahtunut Uudessa Seelannissa ja Englannissa. Connolly kiinnittää huomiota reaalisen valuuttakurssin kehitykseen nimellisen ohella. Ja ERM, kvasi-kiinteä kurssijärjestelmä, jossa kurssit pidetään tiukassa putkessa toisiinsa nähden mutta jossa voidaan tehdä diskretionaarisia "*realignments*", on vain järjestelmä keinottelijoiden rikastuttamiseksi, *ellei siihen liity osallistuvien maiden rahapolitiikan integrointia*.

Viimeksi mainittu näkemys on relevantti

myös ydinEMUa suunniteltaessa. Emua ajavat ovat, ehkäpä poliittisen hermosodan merkeissä, tuoneet esiin ajatusta, että ulkopuolelle jäävien valuuttapoliittinen liikkumatila estettäisiin. Sixten Korkman on haastattelussaan Helsingin Sanomissa 25.2.1996 kiintoisasti Connollyn linjoilla: "Minusta on poissuljettu ajatus, että EMUn ulkopuolisetkin maat sidottaisiin tiukkaan valuuttapoliittiseen pakkopaitaan. Se ei yksinkertaisesti onnistu. Vaihtoehtoiksi jäävät joko osallistuminen rahaliittoon tai suhteellisen suurissakin rajoissa joustavat valuuttakurssit."

EMS oli kolmiodraama Bonnin, Pariisin ja Bundesbankin välillä. Sen lähtökohtana oli sekä Saksan halu Euroopan yhteistoiminnan ja unionin avulla muuttaa taloudellinen painoarvonsa kansainväliseksi vaikutusvallaksi että Ranskan halu saada poliittiselle vaikutusvallalleen taloudellinen sisältö. Koko EMSin historia on ollut kätkeytyä valtataistelua Ranskan ja Saksan kesken. Yhteisön rahapolitiikka on ollut läpeensä politisoitunutta.

Schlesingerin triumfi

Kirja on sietämättömän jännittävä ensimmäiset 85 % luvun 'Schlesingerin triumfi' loppuun eli ERM:n hajoamiseen saakka. Connollyn mukaan Saksan keskuspankin pääjohtajan Helmut Schlesingerin taitava politiikka johti ERM:n hajoamiseen, kun valuutat päästettiin käytännössä kellumaan $\pm 15\%$:n vaihteluvälillä. Schlesingerin politiikka johtui siitä, että hän oli tajunnut, että ERM ja ERM:n ankuri eivät voi säilyä samanaikaisesti. Häviäjänä oli oltava ERM eikä Bundesbankin johtava rooli. ERM:n hajoaminen oli triumfi Schlesingerille mutta myös voitto Theo Weigelille, joka pääsi nokitamaan Helmut Kohlia Saksan kotiyhteisön silmissä. Sen sijaan tulos oli katastrofi Hans Tietmeyerin kannalta, joka nykyään johtaa Bun-

desbankia. Olihan Kohl asettanut hänen nimityksensä ehdoksi sen, että markan ja frangin kurssisuhde pitää. Kirjassa juuri Kohl onkin vahvan miehen ja historian tekijän asemassa, eikä ehkä ihan epärealistisesti. Entinen pappis-seminaarilainen Tietmeyer on lähinnä hänen juoksupoikansa. Sen sijaan Ranskan keskuspankin pääjohtajan Jean-Claude Trichet'n Connolly kuvaa umpikieroksi politikoivaksi ranskalaiseksi!

Saksan yleisön reaktiota ERMin hajoamiseen Connolly kuvaa miljoonalehti Bildtin kokosivun otsikon avulla: *'Hurra, die Mark bleibt'*.

Neofunktionalismia vai historian tekoa

Maastrichtin sopimuksessa EMUn lähtökohdat ovat syvästi ristiriitaiset. Ristiriidat ratkaistiin yhteisölle ominaisella tavalla, hybridisellä kompromissilla. Connollyn mukaan aikataulussa ja kriteereissä näkyy toisaalta neofunktionalistinen ja toisaalta täysin poliittinen "historian tekijät" ajattelutapa. Kriteerit ovat ekonomisteille läheistä neofunktionalismia. Talouden ja markkinoiden vähittäinen kehitys johtaa yhä syvempään integraatioon pienten askeleiden kautta, jotka ovat vastausta välittömiin ongelmiin. Aikataulu, päivämäärät EMUn toteuttamisessa, puolestaan ovat heijastusta siitä ajattelutavasta, että historia kulkee hyppäyksittäin, epäjatkuvien päätöstilanteiden kautta. EMUn taustalla on valtiota muodostava tahto ja päätäväisyys - suurille valtiomiehille ominaisesti! Nämä ovat vastakkaiset ajattelutavat. Ristiriitailanteessa jompi kumpi on valittava. Neofunktionalismi on ekonomistien naiivi oppikirjamaailma. Bundesbank on roikkunut siinä voidakseen vastustaa koko EMUa. Connolly kritisoi neofunktionalismia reippaasti - todennäköisesti täysin aiheesta.

Realistina Connolly kallistuu täysin poliittisen ratkaisun kannalle. Realistisena voitaneen pitää myöskin hänen arviotaan *Veckans Affärer*-lehdessä 12.2.1996, jonka mukaan EMU tulee, tosin hieman myöhässä aikataulussaan - mutta kriteerit voivat joustaa. Connolly olisi hämmästynyt, jos poliitikot keskeisissä maissa luovuttaisivat. Uutiset 11.3.1996 tuntuvat vahvistavan Connollyn näkemystä sekä Bundesbankin asenteesta että Euroopan rahapolitiikan luonteesta yleensä. Saksan keskuspankin johtokunnan seniorijäsen Otmar Issing totesi: "Yhteinen eurovaluutta voi romuttaa koko Euroopan unionin, koska rikkaat jäsenmaat joutuvat siirtämään valtavasti rahaa köyhille jäsenille. Rahaliitto ei myöskään olisi uskottava, ellei EU:sta muodostu yksi jättivaltio. Rahaliitto vaatii onnistuakseen arvioitua enemmän joustoa työmarkkinoilta." Ja pääministeri Paavo Lipposen osalta uutiset kertoivat: "Lisäksi Lipponen ei näe vaihtoehtoa Suomen jäsenyydelle Euroopan talous- ja rahaliitossa EMUssa. Hänen mielestään EMU-jäsenyys on myös poliittinen välttämättömyys."

Suomi mukana

Suomelle riittää huomiota ja myötätuntoa useammassakin kohdassa Connollyn kirjaa. Suomi on eräs niistä maista, joissa rahapolitiikassa otettiin järkevästi inflaatiotavoite ohjenuoraksi. Kun Englanti pääsi eroon ERMin pakkopaidasta, "tuloksena tästä rahapolitiikka alkoi seurata yllättävässä määrin terveen järjen mukaisia linjoja". Syksyllä 1992 Suomen hallitus hyväksyi välttämättömän ja päästi markan kellumaan 15 kuukauden ECUun ankkuroinnin jälkeen. "Markkinat olivat voittaneet taistelun markasta. Niin oli Suomen talouskin voittanut, mutta se asia ei kiinnostanut ministereitä eikä keskuspankkiireja."

Radikaali

Jännityksen jälkeen kirjassa iskee *tristesse*. Luvuissa Väärä sarastus? ja Euroopan mätä sydän (ilman kysymysmerkkiä) käsitellään ERMin jälkeistä aikaa, EMUa ja tulevaisuutta. Connolly epäilee, että EMU (tai 'Eurooppa-projekti') ei pysty luomaan solidaarisuutta, joka on ominaista kansakunnalle. EMU edellyttää ensin solidaarisuuden syntyä eikä päinvastoin. Englannista tuli kansakunta 1700-luvun lopulla ja Yhdysvalloista vastaavasti 1800-luvun lopulla, ja EU:lla on vielä pitkä matka edessään tällä tiellä.

Työllisyys, palkat, siirtolaisuus, kestäättömän fiskaalisen ekspansion vaara: näiden aiheuttamien jännitysten kestämiseen tarvittaisiin liittovaltiota ja sen poliittista yhteenkuuluvuutta. Tarvittaisiin politiikan, talouden, koulutuksen ja sosiaalisen alan unionin laajuista harmonisointia.

Connolly muistuttaa natsien vuoden 1940 rahaliittosuunnitelmasta. Kohlin, Mitterandin ja Delorsin kunnianhimo voi johtaa - tietenkin tarkoittamattaan - taloudelliseen rappioon, poliittiseen lukutaidottomuuteen ja muukalaisvihaan Euroopan 'alueilla'. Nationalismi kukoistaisi ja sotilaallisen supervallan asema johtaisi, kuten Wilhelmien Saksassa, seikkailuihin maailmannäyttämöllä huomion suuntaamiseksi pois kotimaisista ongelmista.

Connolly tarkastelee Euroopan unionia tory-

radikalismien lähtökohdista. Yhteisö on kartellien ja monopolien luvattua aluetta. Hän puhuu halveksivasti "tulopolitiikan" maista. Saksalainen korporatismi ja ranskalainen dirigisme: siinäpä yhdistelmä! Tämä on Suomessa melko outo näkökulma, koska meillä on hallinnut näkemys yhteisöstä vapaan kilpailun valtakuntana - naiivi ekonomistinäkemys? Kirjasta löytyy myös vastausta monia askarruttaneeseen kysymykseen, kuinka Margaret Thatcher tuli hyväksyneeksi SEA:n, Euroopan yhtenäisasiakirjan (1987), jolla enemmistö päätös menettelyä laajentamalla yhteisöstä tuli käytännössä liittovaltio. Näkemys sisämarkkinaohjelmasta, yhteisöstä kilpailun vapauttamisen välineenä, voitti.

Connollyn äänensävy on joskus epätoivoisen. Vihollisia ja pettureita on yksinkertaisesti liikaa. Puhtaat paperit saavat vain Margaret Thatcher ja hänen uskolliset tukijansa.

Historian opetukset ovat monet, jokaiselle jotakin. Historiasta voidaan lukea myös välttämättömyys voittaa mennyt ja rakentaa uusi, rakentaa Talous- ja rahaliitto. Connollyn kirjan huikkein kohta onkin historian ja integraation opetusten kannalta monimielisempi kuin hän ehkä ajattelee: De Gaulle on sanonut, että EEC on kuin hevonen ja kärryt: Saksa on hevonen ja Ranska on ajuri. Kun Henry Kissinger kysyi, kuinka Ranska voi estää Saksan ylivallan Euroopan yhteisössä, oli Ranskan presidentin vastaus '*Par la guerre*'.